

Vladan Hanulík

Intertextuální narativ? Vnímání vodoléčebné terapie pacienty Vincenze Priessnitz¹

Abstract: Paper is aimed on comparison of different types of text narratives relating to hydrotherapy, cold-water cure and its founder Vincenz Priessnitz. Objective of comparison is the effort to determine extent or even the very potentiality of influence of textual corpuses on the individual perception of medical therapy in spa Gräfenberg from the patient's point of view and the creation of unique metanarrative of hydropathical discourse in the third decade of 19th century. The analytical frame is based upon the theoretical concept of post structural linguistic analysis of Roland Barthes and process model of perception of Eugene T. Gendlin.

Keywords: Heinrich Laube – Eucharius Ferdinand Christian Oertel – hydrotherapy – alternative medicine

---

Heinrich Laube² navštívil lázně Gräfenberg 28. května roku 1834,³ s cílem podrobit se léčbě nemoci spojenou s blíže nespecifikovanou disfunkcí jater (*Leberkrankheit*).⁴ Po třech týdnech (22. června) lázně opustil, dle vlastního hodno-

- 1 Příspěvek vznikl s podporou Grantové agentury České republiky při realizaci grantového projektu č. 410/11/0487 pod názvem *Dějiny těla v dlouhém 19. století*.
- 2 Heinrich Rudolf Constanz Laube (1806-1884), spisovatel, dramatik, divadelní ředitel, žurnalista německého původu, narozený v Szprotawě v Pruské Slezsku. V počátcích své kariéry působil jako žurnalista a vychovatel, např. roku 1831 v rodině Léocadie von Nimptsch, roz. Gilgenheimb v Jäschkovicích. Ve třicátých letech působil v Drážďanech a Lipsku, kde však jeho politické názory vyjadřované aktivitou v hnutí buršáckých spolků vyústili v soudní postihy jeho jednání ze strany vládních orgánů. Roku 1836 se Laube oženil s Iduou Hänel (1808-1880), vdovou po profesoru medicíny Univerzity v Lipsku Albertu Friedrichu Hänelovi. Roku 1837 byl Laube odsouzen na svou protistátní činnost k 7 letům žaláře, trest mu však byl dodatečně zmírněn na 18 měsíců domácího vězení, které Laube vykonal v prakticky neomezujičích podmínkách na panství Muskau liberálního a literárně činného knížete Hermanna von Pückler-Muskau. Roku 1840 z politických důvodů emigroval do Paříže, v období revolučního roku 1848 se však zapojil do přípravy konání Vorparlamentu ve Frankfurtu a později se díky mandátu účastnil i samotného Frankfurtského sněmu. Po roce 1849 pak působil 18 let v pozici ředitele vídeňského Burgtheatru, po ukončení činnosti se usadil až do své smrti ve Vídni, viz *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 51, Leipzig 1906, s. 752-790; též Josef SAJNER - Vladimír KRÍŽEK, *První literární popis Gräfenberku z pera Heinricha Laubeho v roce 1834*, in: Severní Morava, č. 37, 1979, s. 17-26.
- 3 V seznamech lázeňských hostů je zapsán jako doktor filosofie, viz Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Jeseník, Rodinný archiv Priessnitz-Ripper, Verzeichniss der Kurgäste, welche das Priessnitzsche kalte Wasserbad zu Gräfenberg bei Freiwaldau besuchten [1829-1838], s. 65.
- 4 Do roku 1850 se u Laubeho projevovaly příznaky několika chorob, které léčil i pobytem v Karlových Varech, Mariánských Lázních a lázních Gräfenberg. Roku 1832 v Karlových Varech léčil melancholické deprese spojené s hypochondrickými projevy. Roku 1834 v Gräfenbergu indikuje snahu o ná-

cení zaneseného v evidenci pacientů, ve zlepšeném zdravotním stavu.⁵ Impresi spojenou s pobytem v lázních zveřejnil roku 1836 v podobě tří autobiografických povídek, jež se staly součástí čtvrtého svazku reportážních novel zaznamenávajících Laubeho cestovní zážitky: *Sezóna v Gräfenbergu*, *Horská novela* a *Útěk přes hory*.⁶

Charakteristika lázeňského prostředí a pacientů, kteří zde pobývali, není pro lázně Gräfenberg příliš lichotivá: „*Když jsme zastavili před nejmenším z masivních domů, byla cesta tak příkrá, že jsme kola vozu museli podložit kameny, aby se samovolně nerozjel zpět. V tomto domě bydlel Priessnitz, byl jsem na správném místě. Dvě osoby zde chodily po pokoji tam a zpět. Vypadaly velmi seprané a nebože, se zčervenalými a promodralými obličejí. Na stole stály dvě lahve s vodou, z nichž si oba pánové bez přestání dopřávali i přesto, že již byli celí promrzlí.*

Já, nevšimavý novic, jsem si dovolil několik skromných otázek ohledně způsobu vedení života v Gräfenbergu. Například: „Dovolte, pánové, co zde dostáváte k snídani?“ Odpověď: „Vodu!“ „Pak tedy dostáváte druhou snídani?“ „Vodu!“ Začínalo mi být zima. Jeden z [oněch dvou] pochodujících obětí bitvy, malý muž bez pasu v obnošeném zeleném kabátku, který mu byl příliš krátký, si nalil, chvěje se, novou sklenici a spěchal s ní do útroh. „Ale k obědu, pánové, přece dostáváte...“ „Vodu“ – zazněla jednohlasná odpověď. Připadali mi jako proctví vycházející z vod rybníka.“⁷

Reportážní povídky Heinricha Laubeho byly součástí rozsáhlého korpusu literatury zprostředkovávajícího zájemcům poznatky o možnostech vodoléčebné terapie užívané Vincenzem Priessnitzem v lázních Gräfenberg. Autoři korpusu studií, článků a propagačních spisů zpravidla využívali při sestavování svých textů autentické zkušenosti z pobytu v lázních Gräfenberg. Laube v citovaném úryvku zaznamenal první dojem nabytý bezprostředně po příjezdu do vodoléčebných lázní Vincenze Priessnitze v krajně ironizujícím stylu. Lze však chápat Laubeho narativní strategii jako reflexi smyslových vjemů, nebo bylo jeho vyprávění formováno prostřednictvím dobového diskurzu dominantního komplexu profesionalizujícího se lékařství, jehož typickým znakem bylo zdůrazňování iracionálních prvků vodoléčebné metody? Lze v dnešní době zdůrazňování arbitrární povahy znaků a řečové komunikace vůbec hovořit o Laubeho textu jako o reflexi subjektivních vjemů? Není ve skutečnosti text referující o pobytu ve slezských lázních pouze intertex-

---

pravu problému s játry, ze stejného důvodu pobýval v následujícím roce opět v Karlových Varech. *Allgemeine Deutsche Biographie*, s. 762, 770.

5 SOKA Jeseník, Rodinný archiv Priessnitz-Ripper, Verzeichniss der Kurgäste, s. 65.

6 Heinrich LAUBE, *Reisenovellen*. Bd. 4, Mannheim 1836, s. 220 – 288; k tématu dále Josef SAJNER - Vladimír KŘÍŽEK, *První literární popis Gräfenberku z pera Heinricha Laubeho v roce 1834*, In: *Severní Morava* 1979, sv. 37, s. 17-26.

7 Heinrich LAUBE, *Reisenovellen*. Bd. 4, Mannheim 1836, s. 230-23.1

tuální⁸ výslednicí kombinace dříve existujících statí, které určily míru domnělé authenticity vypovídání prostřednictvím diskurzivních praktik odpovídajících charakteru dané epistémé?⁹ Pro zodpovězení těchto otázek je nutné Laubeho texty komparovat s korpusem literatury, konstituujícím charakteristické způsoby vypovídání o vodoléčbě.

Utváření hydropatického diskurzu

Zcela zásadní vliv na utváření hydropatického diskurzu měla činnost Eucharia Ferdinanda Christiana Oertela.¹⁰ Oertel se po většinu svého života věnoval pedagogické činnosti na gymnáziu v bavorském Ansbachu. Po ukončení aktivního působení ve školství roku 1827 upřel svou pozornost k teoretickému studiu lékařství, čímž rozšiřoval své zájmy vzniklé již v době studií filologie a teologie na univerzitě v Erlangenu, kde souběžně s oborovými přednáškami navštěvoval i vybrané kurzy lékařské fakulty.¹¹

V tomto směřování byl zásadně ovlivněn knihou Johanna Sigmunda Hahna, kterou si zakoupil roku 1804 v antikvariátu.¹² Oertel, zaujat účinky studené vody na lidský organismus, začal důkladně studovat dostupné poznatky lékařských autorit, souběžně se však také vyvozené závěry pokoušel prakticky aplikovat při léčbě onemocnění.

Závěry svých pozorování i teoretický fundament vodoléčebné metody sumarizoval v disertační práci, zveřejněné roku 1826 v Mnichově.¹³ Shrnuje v ní 32 případů aplikování vodoléčebné terapie antickým lékařem Aulem Corneliem Celsem,¹⁴ čtyři popisované kazuistiky Oertel dokonce prověřil ve vlastní praxi a úspěšný výsledek léčby zahrnul do disertačního spisu. Studii následně zaslal Královské akademii v Mnichově, Univerzitě

8 Fenomén intertextuální povahy výpovědi chápu v případě tohoto článku ve smyslu post-strukturalistických analýz textu, formovaných Rolandem Barthesem; viz. Roland BARTHES, *Smrt autora*, Aluze 3, 2006, s. 75-77.

9 Konceptualizace závislosti diskursivních praktik na epistemologických proměnách kultury dosud analyzoval nejzásadněji Michel Foucault, viz. Michel FOUCAULT, *Slova a věci*, Praha 2007, s. 237-240.

10 Eucharius Ferdinand Christian Oertel (1765-1850), vystudoval filologii a teologii na univerzitě v Erlangenu, po završení vzdělání působil zejména jako gymnaziální pedagog v Ansbachu. Během aktivního pedagogického působení vydal řadu spisů s filologickým, filosofickým i teologickým zaměřením, překládal Aischylova a Euripidova díla. Po ukončení aktivního pedagogického působení se začal věnovat aktivnímu prosazování léčebných účinků a prospěšnosti vodoléčby.

11 *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 24, München 1886, s. 434-435.

12 Sabine LUDYGA, *Geschichte der Naturheilkunde in Bayern im 19. Jahrhundert*. Dissertation am Institut für Geschichte der Medizin, Technische Universität München. München 2004, s. 19; konkrétně je jednalo o knihu: Johann Sigmund HAHN, *Unterricht von der Kraft und Wirkung des frischen Wassers*, Breslau 1738.

13 Eucharius Ferdinand Christian OERTEL, *De Aquae Frigidae usu Celsiano*, Monachii 1826.

14 Aulus Cornelius Celsus (asi 25 PNL – 50 NL), římský lékař a encyklopedista, známý díky částí svého encyklopedického díla, z něž se dochovaly zejména svazky věnované lékařství.

v Berlíně, Univerzitě v Halle, Christophu Wilhelmu Hufelandovi,¹⁵ a konečně Karlu Heinrichu Dzondimu,¹⁶ s cílem šířit vědomosti o potenciálu vody coby léčebného prostředku mezi vzdělaným lékařským publikem. V době profesionalizace lékařského vzdělání sestávala reakce fakultních autorit na Oertelovu aktivitu v povznesené ignoraci. Jedinou odpovědí na publikování svazku byly tři recenze, vůči autorovi nepřilíši vstřícné.

Nadšenému propagátoru vodoléčby v nich autoři recenzí vytýkali jednostranný pohled a přílišné přikládání významu léčivému potenciálu studené vody, což mohlo být nebezpečné zvláště u některých patologických stavů (tuberkulózy, artritických onemocnění končetin), kde mohl dle názoru Oertelových odpůrců aplikovaný vodní element působit spíše jako katalyzátor negativního průběhu nemoci. Kritici nastíněné metodice léčby vytýkali, že nerozlišuje jednotlivá stádia nemoci a využívá studenou vodu jakožto univerzální prostředek léčby bez ohledu na respektování momentálních podmínek nemocného způsobených změnou jeho zdravotního stavu. Jeden z posuzovatelů shrnul názor na vydanou knihu poměrně lakonicky a pregnantně: „recenzent dosvědčuje, že se v rámci lékařské literatury neseťkal ještě s ničím tak žertovným.“¹⁷

Záporné reakce však neměly vliv na kvantitu aktivit, jež Oertel v následujících letech při propagaci vodoléčby vyvíjel. Roku 1829 publikoval první číslo kompilačního čtvrtletníku, jenž se stal zásadním prostorem pro formování diskurzu nově vznikajícího hydro-patického hnutí ve střední Evropě – *Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Mezi roky 1829 až 1841 vydal 30 čísel tohoto periodika, vymezeného pevným rozsahem 72 stran. Dané médium nebylo pouhým autorským počinem emeritovaného gymnaziálního pedagoga. Naopak, žurnál se postupně stal bodem, v němž se protínaly textové stati zveřejňované v denním tisku, odborných periodikách, v neposlední řadě ale i individuální zprávy referující o užívání vodoléčebné metody a účincích studené vody na lidský organismus. Oertel zde působil jako vydavatel, kompilátor, skriptor – artikulu-jící texty lékařských autorit, ale i autor, zprostředkovávající informace o vlastních poznat-

15 Christoph Wilhelm HUFELAND (1762-1836), lékař, zakladatel makrobiotiky, jeden z nejvýznamnějších popularizátorů lékařství své doby, známý především svými vitalistickými spisy propagujícími zdravý životní styl. Zastával mimo jiné pozici osobního lékaře rodiny Fridricha Viléma III., přednášel na univerzitách v Berlíně a Jeně. Mimo rozsáhlou publikační činnost vedl také časopis *Journal der practischen Arzneykunde*, který se stal klíčovým dobovým fórem pro třibení dobového lékařského diskursu a kam se snažil přispívat i E.F.C.H. Oertel, význam Hufelanda pro vývoj německého lékařství na počátku 19. století shrnuje: Klaus PFEIFER, *Medizin der Goethezeit – Christoph Wilhelm Hufeland und die Heilkunst des 18. Jahrhunderts*, Köln 2000.

16 Karl Heinrich Dzondi (1770-1835), lékař německého původu, zabývající se zpočátku především porodnictvím, později vedl privátní kliniku v Halle, v rámci své vědecké činnosti zveřejňoval mimo jiné i spisy věnované léčbě popálenin a chirurgické spisy, viz *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 5, Leipzig 1877, s. 513.

17 Eucharius Ferdinand Christian Oertel (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*, Nürnberg 1829, s. 6.

cích při aplikování studené vody na pacientech, kteří postupně ve 30. letech 19. století počali vyhledávat jeho konzultace.

Pro formování hydropatického diskurzu je charakteristické, že většina článků zveřejňovaných v Oertelově tiskovině neodkazovala na texty lékařských autorit nadané transgresivní mocí, autoři statí se spíše zaštiťovali autenticitou bezprostředního pozorování přímé aplikace jednotlivých léčebných praktik a vyvozovali z nich úspěšnost vodoléčebné terapie. Namísto hledání a obhajování teoretické podstaty principu fungování a účinnosti vodoléčby zveřejňoval Oertel především jednotlivé kazuistiky, diskuzi dotýkající se problému vodoléčby a informace o praktikujících léčiteli a lékařích využívajících studenou vodu jako léčebný prostředek.

Eucharius Ferdinand Christian Oertel orientoval svůj původní pokus o prosazení vodoléčby (zveřejnění dizertace) na vzdělanou obec univerzitní medicíny. Daným účelům podřizoval strategii konstruování textu, jež měla odvozovat svou působivost především ze zažitých způsobů vypovídání – tedy zaštiťováním se lékařskými autoritami a prokazování kořenů hydropatických postupů v antických dílech Aula Celsia.

V okruhu fakultního lékařství však jeho spis nevyvolal v žádném případě vstřícné reakce a nebyl z hlediska principu získávání pozitivitu v rámci rozvíjeného lékařského diskurzu bio-medicíny akceptován jako jeho relevantní součást. Prostřednictvím zapovězení akceptace¹⁸ výpovědi v rámci referenčního pole ortodoxní medicíny byla popřena relevantnost hydropatického diskurzu pro profesionalizované lékařství. Při reakci na kritiku ze strany recenzentů dizertačního spisu už Oertel využíval zcela odlišnou argumentační strategii.

Akcentoval vlastní zkušenosti a praktickou erudici osob získanou při aplikování terapií a zdůrazňoval nemožnost osvojit si podstatu vodoléčebné metody prostřednictvím teoretických studií. I když se tedy Oertel hlásil k odkazu Christopa Wilhelma Hufelanda, případně i starších autorit,¹⁹ prosazoval zejména nutnost praktického provozování vodo-

18 Dle Calluma G. Browna lze Foucaultovy epistemologické úvahy charakterizovat body vzájemně provázaného řetězce, který zachycuje síť, již proniká epistémé do vědění a praktik. Tato síť je definována následovně: znak-výpověď-pozitivita (akceptace)-diskurs-diskursivní formace-epistémé. Akceptace či pozitivita výpovědi je termín vztahující se k možnosti představitelů dominantního diskursu autentizovat výpovědi vedené na poli spadajícím do sféry vlivu realizace diskursivních praktik dané skupiny. V tomto případě tedy výroky vynášené na poli vykonávání léčby získávají svou pozitivitu (neboli akceptovatelnost) na základě jejich souhlasnosti s diskursem profesionalizujícího se světa dominantní konvenční medicíny, viz Callum G. BROWN, *Postmodernism for Historians*, London 2005, s. 60.

19 Jmenovitě Jamese Currieho (1756-1805), zvláště James CURRIE, *Über die Wirkungen des kalten und warmen Wassers als eines Heilmittels im Fieber und in anderen Krankheiten*, Leipzig 1801; dále odkazuje na dílo Petera Jonase Bergiuse (1730-1790), zde zejména Peter Jonas BERGIUS, *Von dem Nutzen der kalten Bäder*, Marburg 1793; Pascala Josepha de Ferro (1753-1809), konkrétně Pascal Joseph de FERRO, *Vom Gebrauche der kalten Bäder*, Wien 1781; Samuela Hahnemanna (1755-1843), Samuel HAHNEMANN, *Anleitung, alle Schäden und faule Geschwüre gründlich zu heilen*, Leipzig 1784; již zmiňovaného Christopa Wilhelma Hufelanda, Christoph Wilhelm HUFELAND, *Die Kunst, das*

léčby jakožto jedinou možnou formu prokázání šíře jejího dopadu na lidský organismus. Tímto způsobem se také vyhrazoval vůči kritikům svého dizertačního spisu, kteří se dle jeho slov rekrutovali z řad osob, orientovaných příliš teoreticky a s praktickou léčbou nemají žádné zkušenosti, neboť nebyli nikdy přítomni při výkonu vodoléčebné terapie a jejich tvrzení proto nejsou podložena empirií.²⁰

Z hlediska utváření vodoléčebného diskurzu se tedy objevuje zřejmá tendence odklonu publikujících autorů od diskurzivní praxe panující v rámci univerzitní medicíny. Tento moment je charakteristickým prvkem utváření svébytného hydropatického diskurzu. Oertel i následující autoři budou již v dalších dílech na snahy propojení vodoléčebných metod s dominantními praktikami klinické medicíny rezignovat. Namísto toho vzniká jejich činností specifické pole s vlastními praktikami vypovídání a formacemi diskurzivní povahy, léčebné pole ovládané odlišným typem racionality. Domnívám se však, že je třeba diferencovat mezi vodoléčebnými praktikami - metodami fyzikální terapie za užití studené vody, jež byly mnohdy aplikovány již před 19. stoletím,²¹ a hydropatii – nově utvořeným systémem léčby, jemuž byly vlastní nejen specifické metody terapie, ale i svébytná „filosofie léčby“; diskurzivně utvářená forma produkování a akceptace výpovědí, jež vodoléčbě ve třicátých letech 19. století vtiskly podobu neortodoxní a inovativní formy léčby.

Oertelova aktivita byla v následující době cílena k prosazování vodoléčby do povědomí širšího spektra čtenářů. Jeho spisy se obracely především k laické veřejnosti, což vyjádřil již v prvním svazku *Novinek vodoléčby*: „Nyní se ale budu zabývat tím, že budu systematicky upravovat mou nauku o vodoléčbě pro neučené a pro lid a budu prosazovat svými činy to, že čerstvá pramenitá voda je nejlepším léčebným a ozdravným prostředkem pro lidstvo.“²² Argumentace ve prospěch hydropatie je nesena tezí o objevení skryté, imanentní síly přírodního živlu, která: „oživuje a občerstvuje živočišné tělo, stejně jako je oživováno a posilováno nemocné a pokřivené tělo rostliny.“²³ Diskurz hydropatie je silně poznamenán romantickým vztahem k přírodě, jež rezignuje na jistoty racionalizovaných postupů lé-

---

menschliche Leben zu verlängern, Jena 1796; TÝŽ, *Erinnerung an die Bäder*. Weimar 1801; a Johanna Christiana Antona Theden (1714-1797), v jeho případě: Johann Christian Anton THEDEN, *Neue Bemerkungen und Erfahrungen zur Bereicherung der Wundarzneykunst und Medizin*, Berlin - Stettin 1771.

20 Srov. Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*, Nürnberg 1829, s. 7-9.

21 Přehled léčitelů a lékařů užívajících k léčebným účelům studenou vodu, na něž mohli svým konáním nekonvenční praktické léčby v 19. století navazovat uvádí např.: Eucharius Ferdinand Christian OERTEL, *Geschichte der Wasserheilkunde von Moses bis auf unsere Zeiten: zum Beweise, dass das frische Wasser ein Allheilmittel ist*, Leipzig 1835.

22 OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren*, Nürnberg 1829, s. 19.

23 Tamtéž, s. 17.

kařství, a raději upřednostňuje přímé proniknutí přírodních sil do procesu léčby, neboť: „ve studené vodě leží nesporně nepoměrně větší síla, než jsme dosud tušili – úžasné oživující síla.“²⁴ Voda je v této argumentaci elementem, jehož účinky jsou odůvodňovány spíše sympateticky, na základě pozorování přírodních jevů, jako je růst rostlin, či prospěšné působení vody na divokou zvěř,²⁵ než na základě objasnění exaktních příčin příznivých účinků vodoléčby. Přesto autoři podílející se na utváření hydropatického diskurzu nepřestávali zdůrazňovat racionálnost tohoto typu terapie.

Nejvýrazněji byly rozdíly mezi stávajícími lékařskými přístupy a hydropatií vyjádřeny v článku vypočítavajícím diference léčebných systémů prostřednictvím vzájemných dichotomií.²⁶ Alopatii, tedy ortodoxní medicínu, chápe Oertel jako soubor uměle vykonstruovaných systémů a teorií, které si vzájemně odporují. Proti etablovanému systému, který se vyvíjí vpřed pouze metodou pokus-omyl a působí nevhodnými látkami nedozírné škody na lidském organismu, staví vodoléčbu, objevnou metodu využívající přírodní síly k holistické terapii, jež i v případě, kdyby nebyla proti nemocem zcela účinná, nemůže alespoň ohrozit zdraví pacienta.

První reference o činnosti Vincenze Priessnitze

První reference o činnosti Vincenze Priessnitze byla v Oertelových *Novinkách vodoléčby* zveřejněna roku 1830.²⁷ Informaci o léčebné činnosti slezského léčitele zaslal Oertelovi k publikování Johann Knurr, úředník na panství Chuchelná u Opavy, jednoho ze správních center dominia knížat Lichnowských. Autor dopisu adresovaného Oertelovi reagoval na zveřejněnou výzvu Ansbašského vydavatele k zasílání osobních zkušeností s vodoléčbou.

Knurr navštívil lázně Gräfenberg v říjnu roku 1828.²⁸ K návštěvě lázní jej přimělo zhoršení stavu chronické dny, jejímiž ataky kombinovanými s hemoroidálními obtížemi trpěl již 10 let. Z hlediska příklonu Johanna Knurra k vodoléčbě však hrála klíčovou roli předchozí zkušenost bezprostředně spojená s lékařskou terapií, jíž podstupoval v souvislosti

24 Tamtéž, s. 16.

25 V této souvislosti je nutno připomenout tradiční topoi, jež bylo spojováno se vznikem lázeňských lokalit – tedy objevení účinků vody na organismus díky sledování účinků vodního živlu na tělo zraněného zvířete. Podobné mýtické zjevení je připomínáno i u lázní Gräfenberg.

26 Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 15, Nürnberg 1834, s. 55-61.

27 *Noch ein Wasserdoktor!* In: Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 3, Nürnberg 1830, s. 17-25.

28 SOKA Jeseník, Rodinný archiv Priessnitz-Ripper, Johann Ripper, *Erinnerungen aus meinem Gräfenberger Leben* (rukopis), s. 275.

s léčbou meningitidy (*Hirn-Entzündung*). Původ zápalu mozkových blan spatřoval Knurr v bolestivých stavech provázejících záchvaty dny, které jej údajně svou urputností a silou přiváděly na pokraj šílenství a byly příčinou závažnějšího mozkového onemocnění, při němž „*málem zešlel a díky zánětu mozku téměř zemřel*“.²⁹

Před fatálním následkem onemocnění však byl uchráněn zákrokem doktora Hohlfelda,³⁰ jenž nechal svého pacienta ponořit do vany plné teplé vody a jeho hlavu soustavně ochlazoval omýváním ledově studenou vodou. Tento moment byl zásadním iniciačním zážitkem, díky němuž roku 1828, kdy Knurr opět trpěl silnými záchvaty dny poutajícími jej v bolestech po dobu 7 týdnů na lůžko, zvolil jako nevhodnější terapii vodoléčbu. Tehdy se doslechl o působení Vincenze Priessnitze, léčícího pacienty omýváním ve studené vodě.

Po absolvování sedmidenní terapie v Gräfenbergu pojal Knurr díky pozorovatelnému zlepšení zdravotního stavu k Priessnitzovi a jeho metodě důvěru a i když byl nucen k odjezdu, pokračoval podobným způsobem v auto-terapii po dobu čtrnácti dnů po návratu do domova. Z výsledku byl nadšený: „*nejen že mne [léčba] zbavila dny a bolesti v kříži, ale zcela mne omladila, cítím se veselý a plný sil, vypadám zcela zdravě*“.³¹

Daná zkušenost přesvědčila Knurra o prospěšnosti vodoléčby pro jeho tělesný stav. Proto podstupoval v průběhu jarních a podzimních období 50 koupelí ve studené vodě a zcela upřednostňoval výhradně konzumaci vody - jediného akceptovatelného nápoje. Knurr ovšem nezměnil pouze léčebné strategie ve prospěch vodoléčby, přizpůsoben byl rovněž styl jeho každodenního života. Denně před spánkem vypil kvart³² pramenité vody, jež dle jeho vlastního pozorování zabezpečila nejen občerstvující pocit po ranním probuzení, ale i klidnou noc naplněnou spánkem. V průběhu dvou následujících let se z vodoléčby stala univerzální léčebná metoda, kterou Knurr využíval nejen pro svou vlastní léčbu, ale aplikoval ji i v případě onemocnění rodinných příslušníků. Manželku léčil Knurr vodoléčebnou terapií ze zápalu plic, podobně i 6 dětí této manželské dvojice bylo postupně vyléčeno z onemocnění erysipelu³³ (*Rothlauf*), bolestí hlavy a srdeční palpitace (*Herzklopfen*).³⁴ Knurr považoval studenou vodu za univerzální lék na veškeré choroby v kterémkoli stádiu nemoci i věku pacienta: „*bezpečně mohou vyléčení očekávat ti, kteří projeví plnou odvahu a důvěru. Duch se stane veselejším, ztracený apetit se navrátí, nohy*

29 *Noch ein Wasserdoktor...*, s. 17.

30 Pravděpodobně se jedná o Ferdinanda Josepha Hohlfelda, zemského fyzika v Ratiboři.

31 Tamtéž, s. 20.

32 Stará jednotka objemu kapaliny, přibližně 0,12 litru.

33 Akutní erytémové onemocnění kůže, lidově též označován jako růže.

34 Tamtéž, s. 20.

*budou najednou lehké, přebytečná hmota těla se zmenší, krev pročistí a zředí, její cirkulace se usnadní – zkrátka – budete znovuzrozeni*³⁵

Strategie a taktiky

Obvyklé analytické postupy soudobého lingvistického paradigmatu sociálně-vědních disciplín akcentující roli znakových struktur v kultuře při snaze o explikaci vzniku vodoléčebných praktik do značné míry odhalují své nedostatky. Implikují, že jednání osob je performativním aktem podřízeným dominantním diskurzům, v tomto případě zejména profesionalizovanému diskurzu biomedicíny. Argumentace příznivců vodoléčby, ať už se jednalo o Oertela, či samotné pacienty, však vyvozuje přínos nové metody nikoli na základě souhlasnosti svých výpovědí s etablovaným dominantním diskurzem, ale spíše odůvodňuje progresse daného typu léčby díky získání osobní zkušenosti, autentického prožitku ohrožení organismu nemocí a osvojením si procesu následné terapie. Hosté v Gräfenbergu jsou popisováni jako ti, kdož: *„znají již prospěšné účinky chladné vody prostřednictvím časté zkušenosti. Užívají ji denně, a její vnější i vnitřní užívání povyšují na každodenní zvyk, z něhož se stává pevná část průběhu jejich dne. Vděčí jí [vodě] za zdraví, šťastnou náladu, duševní sílu, navýšení požitku ze života, a také z úspory peněz. Nabývají nedocenitelného pocitu klidu při pohledu do budoucnosti, která se v jejich myslích utváří ve zdraví bez vidiny bolesti*“³⁶

Danou odlišnost hydropatie vnímali i sami pacienti. Johann Knurr v této souvislosti v Oertelově periodiku vyjadřoval zklamání nad tím, že tato sice nevysvětlitelná, ale na praktických zkušenostech založená léčebná metoda není uznávána lékaři, a nepovšimnuty proto zůstávají početné případy reálně vyléčených osob.³⁷ Lékaři se nechtějí zabývat příčinami úspěšnosti terapie a díky tomu mnozí lidé dále zbytečně trpí, platí a umírají namísto toho, aby vložili důvěru v užívání prostého omývání ve studené vodě. Terapie je všemi považována za metodu jednoduchou natolik, že právě díky své triviálnosti nemůže být přijata lékaři a proto: *„léčbu nacházíme jen ve vyumělkovaném, zatímco snažení muže [Vincenze Priessnitz], který se snaží zachránit lidstvo zdroji přírody samotné, nerozpoznáváme a zpochybňujeme*“³⁸

35 Tamtéž, s. 21.

36 *Die erste eruopäische Kuranstalt mit kaltem Wasser zu Gräfenberg im Oestreichischen Schlesien*, In: Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 18, Nürnberg 1837, s. 22.

37 *Noch ein Wasserdoktor ...*, s. 22.

38 Tamtéž, s. 22-23.

Oertel uvítal první zveřejněnou zmínku o působení Vincenze Priessnitze ve svém periodiku slovy: „*Ano! Jen přírodní člověk se může stát vodním lékařem.*“³⁹ Ve svém komentáři Knurrova příspěvku o lázních Gräfenberg vyjádřil naději, že vodoléčba bude metodou, která se bude prosazovat bez závislosti na vlivu univerzitní medicíny, představitelé světa profesionalizovaného lékařství jsou totiž příliš svázáni věděním, které jim neumožňuje akceptovat udivující výsledky přírodní léčby. Slezský léčitel byl pro Ansbašského propagátora vodoléčby zpočátku spíše jen dalším zástupcem z řady laických osob,⁴⁰ o nichž se díky zprostředkující pozici své tiskoviny v propagaci vodoléčby dozvídal.⁴¹ Priessnitzovu terapeutickou metodu dokonce jistou dobu nepovažoval za nejtýpější příklad vodoléčby, ale uvedl domněnku, že Priessnitzovy metody působení na lidský organismus využívají princip obdobný ruským parním lázním, při nichž byl organismus přiváděn vysokými teplotami ke zvýšené míře perspirace následované prudkým zchlazením.⁴²

Postupně se ovšem z Vincenze Priessnitze stávala ikonická postava celého vodoléčebného hnutí a reflexe jeho konání zásadním způsobem ovlivňovaly podobu vznikajícího hydropatického diskurzu. Ačkoli se Priessnitz osobně nepodílel na utváření korpusu vodoléčebné literatury, neboť se písemně ke svému působení nevyjadřoval, byla jeho činnost, úspěchy, i pověst lázní Gräfenberg pro šíření vodoléčebných praktik zcela zásadní. Dle vzoru jesenických lázní bylo založeno v průběhu Priessnitzova života do roku 1851 na 130 podobných vodoléčebných ústavů.⁴³

Vzestup Priessnitzova významu je zřetelně sledovatelný též v Oertelových *Novinkách vodoléčby*. Stal se ideálním ztělesněním vodoléčitele, neboť své metody odvozoval od soustředěného a vytrvalého pozorování účinků vody na organismus bez závislosti na teoretických postulátech soudobé vědy. V osobě Vincenze Priessnitze se dostalo vznikajícímu

39 Tamtéž, s. 25.

40 Podobně referoval například i o činnosti Friedricha Schatze, ševcovského tovaryše z města Kleeberg u Lipska, viz: Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 16, Nürnberg 1834, s. 3.

41 *Vinzenz Priessnitz natürliche Wunderkuren*, In: Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 9, Nürnberg 1831, s. 65.

42 *Noch ein Wasserdoktor! – Anmerkungen*. In: Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 3, Nürnberg 1830, s. 25.

43 První vodoléčebné lázně v Německých zemích byly dle vzoru Gräfenbergu zřízeny roku 1837 v lesním údolí u Elgersburgu, nedaleko Ilmenau, viz: Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 20, Nürnberg 1837, s. 5. Roku 1836 bylo také povoleno E. F. CH. Oertelovi majestátem bavorského krále z 27.6. 1836 zřídit vodoléčebné lázně v Ansbachu, přičemž podmínky provozu lázní byly poměrně liberální. Oertel si mohl pro vybudování lázní zvolit kterýkoli kus Bavorska, kde se snoubí zdravý vzduch s plnou čistotou proamenité vody a přírodní krásou, které jsou nezbytné pro účinnost této léčby, samotné lázně měly nabízet stejné spektrum služeb jako vodoléčebné středisko Gräfenberg. Tamtéž, s. 9.

vodoléčebnému hnutí, ale i širší skupině přírodně zaměřených terapeutických systémů holistické povahy, ideální postavy muže, který byl zrozen a vychováván v horském prostředí venkovské selské komunity a jeho smysly nebyly oslabeny nepřirozenými a uměle konstruovanými systémy racionalizovaného pojetí civilizovaného světa měšťanské společnosti. Podobně jako nahradil postavu osvícenského učence - klíčového hrdiny 18. století básník, který se do podstaty a smyslu existence spíše vciřoval, než je exaktně a racionálně analyzoval,⁴⁴ nahrazuje v hydropatickém diskurzu léčení lidského těla postavu lékaře (vědce) experimentujícího s nebezpečnými procedurami nejistých účinků prostý venkovan, chápající a odhalující imanentní síly přírody zcela přirozeně, bez náhledu pokřiveného vzděláním. Patrně z tohoto důvodu se lze také setkat v Priessnitzových biografiích s neustálým zdůrazňováním nízké míry Priessnitzovy vzdělanosti. Někteří z autorů neváhali dojít tak daleko, že jej označovali za osobu v podstatě neschopnou písemného projevu.⁴⁵ Tento mýtus jednoznačně odpovídal roli „proroka“, objevujícího přírodní principy léčby přirozeně a zcela nezávisle na panujícím věděním a etablovaných praktikách z něj odvozovaných: „Priessnitz neměří puls, nedívá se na jazyk, nevštmá si ani příliš poznámek o historii nemoci, nikdy neužívá léky, a flebotomii.“⁴⁶

Vodoléčebná metoda zaznamenala ve 30. letech značný rozmach, v souvislosti s tímto vývojem se také v druhé polovině 30. let částečně proměňovala i rétorika článků zveřejňovaných v Oertelových *Novinkách vodoléčby*. Na počátku 30. let měly příspěvky charakter referencí o jednotlivých úspěšných případech, případně ojedinělých úspěšných léčitelích, kteří rozšířili svou působnost mimo bezprostřední okolí svého bydliště. V druhé polovině 30. let již periodikum informovalo o nově zakládaných, případně již existujících vodoléčebných lázních, tedy institucionalizovaných centrech vodoléčby.

Oertel těžil z narůstající popularity hydropatie a původní ambice šířit osvětové myšlenky směrem dolů k odborně nevzdělané populaci mohl díky tomu rozšířit i o nové zaměření článků určených představitelům vládnoucích společenských vrstev. Na populari-

44 Zdeněk HRBATA – Martin PROCHÁZKA, *Romantismus a romantismy. Pojmy, proudy, kontexty*, Praha 2005, s. 18.

45 Srov. Miloš KOČKA – Alois KUBÍK, *Vincenz Priessnitz. Světový přírodní léčitel*, Štýty 2006, s. 11; dané tvrzení se objevuje v literatuře vydávané po Priessnitzově smrti, autoři snad mohli jeho opodstatněnost spatřovat v tom, že Priessnitz osobně nevyřizoval korespondenci, čímž byl pověřen odpovědný sekretář. Dané opatření však nepochybně Priessnitz přijal z důvodu časového zaneprázdnění – nebylo možné vyřizovat současně rozsáhlou korespondenci s pacienty a ošetřovat lázeňské hosty. O jeho schopnostech svědčí jednak dochované autografy, zajisté také ale výpověď Priessnitzova pacholka Ludwiga Streita, jenž dosvědčuje, že Priessnitz za účelem doplnění svého vzdělání absolvoval doučování u vídeňského pedagoga, jenž během zimní sezóny roku 1829 pobýval jako pacient v Gräfenbergu, SOkA Jeseník, Rodinný archiv Priessnitz-Ripper, krabice č. 3, Svědectví pacientů a lazebníků porízená Johannem Ripperem, Svědectví č. VIII, Ludwig Streit, s. 10.

46 Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 19, Nürnberg 1837, s. 20.

začně stylizované články tak navázala agitace směřovaná k zástupcům vlád a úřadů s cílem propagovat zakládání vodoléčebných ústavů v zemích, které byly pod správou oslovovaných představitelů společenských elit.

V tomto směru Oertel, snad díky úspěchu v podobě povolení jeho vlastních vodoléčebných lázní v Ansbachu, zveřejnil ve dvacátém svazku *Novinek vodoléčby* roku 1837 výzvu, jíž z pozice zakladatele *Hydropatického celoněmeckého zdravotního spolku*⁴⁷ obesílal vládnoucí představitele. Bavorské vládě například navrhoval zřízení vodoléčebných lázní v každém okresním městě bavorského království. Jako argument pro podporu akceptace prospěšnosti zřizování hydropatických center uváděl i fiskální důvody, hydropatie měla svou nenákladností podpořit úspory v civilním i armádním sektoru a umožnit obyvatelům Bavorska návštěvu vlastních domovských lázní namísto toho, aby cestovali za svou léčbou do minerálních či přímořských lázní mimo vlast.⁴⁸ Oertel vypočítal, že zřízení jednoho vodoléčebného ústavu bude spojeno s průměrnými náklady ve výši 20.000 zlatých. Komparace dané sumy s obvyklými náklady na standartní zdravotnická zařízení měla zdůraznit rentabilitu vodoléčby. Pro srovnání rozdílnosti výše nákladů spojených s provozováním vodoléčebné terapie a lékařskými zařízeními ortodoxní medicíny uváděl, že v Erlangenu byl v dané době zřízen azyl pro léčbu pacientů trpících mentálními chorobami s náklady ve výši 160.000 zlatých.⁴⁹

Klíčová část propagace hydropatie nicméně vycházela z již utvořeného diskurzu, který zpochybňoval praktickou účinnost ortodoxního typu léčby při napravování zdravotních potíží. Oertel konstatoval, že vzdělaní lékaři obvykle nenaplnují očekávání spojená s jejich působením.⁵⁰ Každý z fakultně vzdělaných lékařů léčí odlišně, jejich znalosti jsou nestálé a nejisté a nemohou zaručit působení konkrétních prostředků, jež k léčbě užívají, mnohdy proto pacienty spíše ochromí a oslabí, než uzdraví.⁵¹ I přesto fakultně vzdělaní lékaři pokládají za racionální pouze praktiky osvojené univerzitním studiem a přírodní

47 *Hydropathische Gesundheitsverein für ganz Deutschland* byl založen roku 1832 v Ansbachu Oertelem, lékařem Adamem Richardem von Kolb z Würzburgu a farářem Aloisem Kirchmayerem z Mnichova. Cílem tohoto spolku bylo šíření a propagace vodoléčby jakožto prostředku, který napomáhá nejen k léčbě, ale díky jeho ekonomické nenáročnosti i k zpřístupnění léčby nejchudším vrstvám. Podmínkou přistoupení do spolku byl příslib, že nový člen spolku bude užívat výhradně vodoléčbu, a to nejen k léčení sama sebe, ale i k propagaci a léčbě svého okolí, což měl dokládat patřičnými svědectvími. Ansašský spolek měl být centrálním orgánem pro filiální spolky v dalších zemích Německého spolku. Tato idea nebyla v souvislosti se vznikem dalším podobných organizací naplňována, i z důvodů politických, neboť jednotlivé zemské vlády neakceptovali nadnárodní charakter spolkových organizací, viz Sabine LUDYGA, *Geschichte der Naturheilkunde*, s. 51.

48 Eucharius Ferdinand Christian OERTEL (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 20., Nürnberg 1837, s. 27-28.

49 Tamtéž, s. 28.

50 Tamtéž, s. 10.

51 Tamtéž, s. 11.

či vodoléčebné léčitele chápou jako empiriky a lékaře, jejichž činnost je založena pouze na zkušenostech (*Erfahrungsärzte*), nikoli na osvojení vědění. Oertel tuto pozici vyvracel poukazem na úspěšnost vodoléčebné terapie, přinášející jasné důkazy v podobě vyléčených pacientů, díky nimž měla být nepodložená argumentace školského lékařství v ne-prospěch praktikování hydropatie zavržena.⁵²

Daný posun byl způsoben také vyšší mírou medializace využívání prosté studené vody pro léčebné účely. Oertelovo periodikum mělo v procesu popularizace vodoléčby klíčové postavení, nicméně zájem o vodoléčebné terapie, podpořen úspěchy Vincenze Priessnitzze, dosáhl v druhé polovině 30. let 19. století podoby dobové senzace. Přehled literatury zabývající se aspekty léčby lidského organismu studenou vodou zveřejněný roku 1838, čítá 150 titulů, z nichž 95 bylo vydáno v krátkém rozmezí mezi roky 1830-1838.⁵³ Ke korpusu studií a knižních svazků je nutno připočítat rovněž 5 periodik, které soustavně zveřejňovaly informace o vodoléčebné praxi.

Nakolik byl pro recepci, interpretaci a písemnou reflexi léčebných úkonů důležitý diskurz rozvíjený v rámci tohoto korpusu literatury se pokusím zjistit na analýze textu Heinricha Laubeho zmiňovaného v úvodních pasážích článku.

Autentičnost a diskurzivita výpovědi

Rozšířenou metodou analýzy literárních děl je rozlišování textových sedimentů intertextuální povahy, tedy lexií, za využití metodiky koncipované Rolandem Barthesem.⁵⁴ Lexie je vymezována jako fragment textu, jež nemusí být shodný se stylistickou jednotkou textu (větou), je však nositelem alespoň jednoho z kódů, jež jsou v textu obsaženy a nabízí čtenáři možnost interpretace textu, neboť čtenatel při čtení propojuje danou lexii s jinými a odvozuje jejich čtením a vzájemnou kombinací významové roviny textů.⁵⁵

Čtenář díky existenci kódů obsažených v lexiích nenachází jedinou narativní linii textu, ani jeden význam, nabízí se mu jich zpravidla v závislosti na povaze textu a obeznamenosti čtenáře s další literární produkcí více. Barthes v tomto smyslu rozlišuje pět základních kódů, jež mohou fungovat v rámci lexie singulárně, případně mohou být obsaženy kódy vícenásobně najednou. Jako nejzávažnější se jeví kód kulturní, odkazující k souborům vědění konkrétní společnosti – společně sdíleným znalostem. Dále hovoří

52 Tamtéž, s. 11.

53 TÝŽ (Hrsg.), *Die Allerneusten Wasserkuren. Eine Heilschrift für Jedermann*. Heft 25., Nürnberg 1839, s. 54-72.

54 Roland BARTHES, *S/Z*. Praha 2007.

55 Tamtéž, s. 26-29.

o kódu symbolickém, jenž v rámci lexie může rozvíjet přídavné významy na hlubší symbolické úrovni a kódu sémantickém, jenž má funkci zprostředkovávání konotací vyplývajících ze vztahů mezi lexemi.

Další dvě kategorie kódů obsažených v textech jsou již funkčně orientovány na temporalitu četby, zajišťují uspořádávání časové logiky textu. Zde Barthes hovoří o hermeneutickém kódu, který artikuluje různými způsoby otázky a zprostředkovává i následné odpovědi. Proairetickým kódem je pak v rámci textu naznačován blížící se významový zlom. Tyto kódy fungují jako stopy již přečteného, již viděného, již prožitého.

Pro zjednodušení budeme redukovat analýzu textů Heinricha Laubeho převážně na rovinu kulturního kódu lexii. V tomto smyslu lze konstatovat, že do Laubeho textu na několika místech zcela predikovatelně prolíná diskurz medikalizace společnosti, který hrál počínaje druhou polovinou 18. století stále významnější roli.⁵⁶ Laube v textu rozehrává způsob vypovídání o zdraví, jež je neseno v moderním duchu jakožto kategorie umožňující realizaci úspěšného života: „*Zdraví, peníze a politická orientace se staly v dnešních dnech středobodem lidského snažení. [...] Lidé chtějí být zdraví, bohatí a svobodní stejně jako v jiných časech chtěli být poetičtí, ušlechtilí nebo roztomilí.*“⁵⁷

Společně s diskurzem medikalizace paralelně vstupuje další kulturní aspekt, kód postupující liberalizace společností. Dobrý zdravotní stav je zde chápán jako přirozená součást „svobody“, jež umožňuje lidskou, ekonomickou, ale i politickou seberealizaci a nezávislost na druhých. V tomto kontextu je nutno zdůraznit, že Laube byl členem mladoněmeckého hnutí, jež se zformovalo ve třicátých letech kolem generace literátů Heinricha Heineho. Cílem sdružení byla obhajoba liberálně demokratických práv proti restauračním režimům knížat Německého spolku a Habsburské monarchie. Spisy členů hnutí byly nařízením Frankfurtského sněmu roku 1835 zakázány. Svoboda tvořila základní princip autorovy seberealizace i politických proklamací, princip, za nějž po značnou část svého života bojoval. Je tedy logické, že v Laubeho pojetí je zdravotní stav ztotožňován také s atributem svobody umožňující osobní naplnění.

56 Termín medikalizace společnosti je zde chápán jako nárůst sociálně regulativní role lékařství počínaje 18. stoletím. Poprvé byl pojem medikalizace definován v 80. letech 20. století Jeanem-Pierrem Goubertem, který jej charakterizoval následujícím způsobem: „*Medikalizací rozumím proces dlouhého trvání, jehož kořeny sahají do druhé poloviny 18. století [...]. Tento proces zahrnuje změnu systému: vědeckou, technologickou a sociokulturní. Vyjadřuje přístup ke klinické medicíně, ať už byla či nebyla „vědecká“, a způsob jakým protínala životy populace v situacích, které měly co dočinění se zdravím; pročež ji často provázela odpor.*“ Jean-Pierre GOUBERT, *The Medicalization of French Society at the End of the Ancien Régime*. In: Lloyd G. Stevenson (ed.), *A Celebration of Medical History*, Baltimore - London 1982, s. 170. České prostředí přejalo tento koncept v podobné podobě, viz Daniela TINKOVÁ, *Tělo, věda stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010, s. 95.

57 H. LAUBE, *Reisenovellen*, s. 224.

Mimoto ovšem úvodní pasáže textu ohlašují zlom, který vodoléčba přináší do sféry lékařství. Je zajímavé, že v těchto proairetických lexích se zároveň vyskytuje kulturní kód odkazující na dobu německé reformace, tedy období zásadní změny v nazírání náboženských otázek, respektive proměnu celé kultury v důsledku konfesionalizace života. Vodoléčba v textu přebírá metaforu protestantského náboženství, jež zpochybňuje starou víru - ortodoxní lékařství.

Stejně jako se protestantství odchylovalo od systému svátostí, složitých rituálů a přebujelé církevní hierarchie, vodoléčba prosazuje do terapeutické sféry jednoduchost a racionalitu, jejímž prorokem je pro Laubeho Vincenz Priessnitz: „*Ve věcech medicíny se nyní zlom odehrává před očima veřejnosti. Jediná víra alopatie byla napadena reformátory, kteří mají své centrum v Sasku stejně jako tehdy, kdy cholera třicetileté války odhalovala slabosti stran smrtícím způsobem. Všechna katolická, bezchybná víra v dosavadní vědu byla zpochybněna, a nyní jsme ve stádiu spekulací, odhalování a objevů. Od nejzamotanějších případů vědy a umění se nyní svět obrací k věcem nejjednodušším a nejpůvodnějším. Nejzákladnější prostý element, voda, se nyní stává středobodem všeho snažení.*“⁵⁸

Konotace ortodoxních způsobů terapie – alopatie i vodoléčby s vírou není bez zajímavosti. Z dnešního pohledu, kdy pole léčebné činnosti spadá již výrazně do hegemonie bio-medicínského komplexu, se zdá být tato paralela nepatříčná. Je ovšem otázkou, nakolik bylo v průběhu profesionalizace medicíny chápáno fakultní vzdělání za jedinou racionální formu akvizice vzdělání a následného výkonu léčebné činnosti.⁵⁹ V tomto smyslu byla zdánlivě nevyvratitelná racionalita vědecky utvářené fakultní medicíny alternována ze strany vznikajících nekonvenčních praktik, jako byla homeopatie, mesmerismus, brownismus, případně hydropatie.⁶⁰ Jak naznačuje soudobá historiografie, profesionalizace biomedicínského komplexu byla úspěšná spíše díky snahám pro-populacionisticky orientovaných intervencí státní moci do privátní sféry, než prostřednictvím

58 Tamtéž, s. 225.

59 Rekapitulaci názorů revidujících účinnost praktických výkonů profesionalizovaného lékařství provedl Roy Porter, viz Lawrence L. CONRAD – Michael NEVE – Vivian NUTTON – Roy PORTER – Andrew WEAR, *The Western Medical Tradition 800 BC to AD 1800*, Cambridge 1995, s. 379-384; Roger Cooter definuje léčebné pole první poloviny 19. století jako značně heterodoxní, nabízející alternativní kosmologie vycházející ze Schellingovy a Hegelovy organické filosofie, Roger COOTER, *Alternative Medicine, Alternative Cosmology*, in: Roger Cooter (ed.) *Studies in the History of Alternative Medicine*, London 1988, s. 74-75.

60 K tomu dále např. Uwe HEYLL, *Wasser, Fasten, Luft und Licht. Die Geschichte der Naturheilkunde in Deutschland*, Frankfurt – New York 2006, s. 33-58; Robert JÜTTE, *Alternative Medicine and Medico-Historical Semantics*. In: Robert JÜTTE – Motzi EKLÖF – Marie C. NELSON, *Historical Aspects of Unconventional Medicine. Approaches, Concepts, Case Studies*, Sheffield 2001, s. 11-26.

přímé cesty postupného navyšování léčebného potenciálu vzdělaných profesionálních lékařů a jejich akceptací ze strany pacientů.⁶¹

Priessnitz v tomto diskurzu zastupoval roli úspěšného reformátora, jehož působení stejně jako v případě Martina Luthera předcházela aktivita jiných. Laube zde v duchu konfesijní paralely odkazuje především na publikační činnost Eucharie Ferdinanda Christiana Oertela, který svou aktivitou ve 30. letech 19. století stimuloval utváření hydropatického diskurzu. Oertel v jeho pojetí představoval osobu, která přivedla vodoléčebnou problematiku do mediální sféry, nebyla ji však schopna úspěšněji prosadit. To se zdařilo až díky aktivní praxi Vincenze Priessnitze v lázních Gräfenberg, což Laube opisuje opět konfesijní paralelou: „*Profesor Oertel psal léta o studené vodě, a nyní kdokoli o ní mluví, nemůže si přitom odmyslit profesora Oertela, ale stejně jako Jan Hus, nedokázal ani Oertel zapustit víru hlouběji do srdcí.*“⁶²

Lexie odkazující na vznikající korpus hydropatické literatury nejsou ovšem příliš početné. Naopak, další části textu jsou věnovány spíše charakteristikám vjemů spojených s návštěvou slezských lázní a absolvováním lázeňských terapií. V těchto pasážích je velmi obtížné rozlišovat, nakolik byly výpovědi ovlivněny intertextuální povahou textových praktik – tedy pronikáním metanarativu do částí textu, a nakolik lze hovořit o výpovědích Heinricha Laubeho jako o reflexi mimotextové, tělesně prožívané zkušenosti.

Laube pravděpodobně neměl předem zajištěné ubytování, což vzhledem ke vzrůstající popularitě a tím i ubývajícímu počtu volných ubytovacích kapacit mohlo ohrozit jeho pobyt v osadě Gräfenberg, musel by se usadit v nedalekém Jeseníku. Nicméně po konzultaci se „*štíhlým mužem v opotřebovaném černém fraku, jehož tvář, poznamenaná neštovicemi, vzbuzovala důvěru i přes jeho málomluvnost*“⁶³ pro něj takto charakterizovaný Priessnitz dokázal ubytování vyhradit. Laube se tak ocitl v selském stavení, jež dosud spíše než lázeňskému ubytování odpovídalo nárokům spojeným s vykonáváním hospodářských prací a zabezpečováním základních životních podmínek v horské osadě. Společnou střechu sdílel s domácími obyvateli, jejichž míra sociability byla pro mladého intelektuála zajímavá spíše svou folklórností než kulturností komunikace: „*večer jsem seděl v mém koutě na tvrdé posteli a díval se na soumrak, vevnitř v jiném koutě seděli hospodáři potmě a starali se o svou večerň, nepromluvili ani slova a brali si bez hlesnutí loňské brambory sypané solí. Když byli hotovi, poklekli na svou lavici, obličej obrácený k dřevěnému kříži modlíce se růženec, pak se odebrali spát.*“⁶⁴

61 Roy PORTER, *The Patient's View: Doing Medical History from below*, Theory and Society, Vol. 14, 1985, s. 194.

62 H. LAUBE, *Reisenovellen*, s. 226.

63 Tamtéž, s. 232.

64 Tamtéž, s. 233.

Charakteristiku první noci strávené v Gräfenbergu Laube stylizuje do podoby výpovědi osamělého poutníka, který se ocitl vprostřed temné liduprázdné krajiny. Nehybným klidem jeho komory po ulehnutí obyvatel domu pronikají jen tiché pohyby myši, nahrazující v noční světnici nepřítomné hospodáře: „*V dolní jizbě bylo mrtvolné ticho, myši vyběhly ze svých děr, měsíc svitem prorazil oblaka, a mně se v tomto barevném, nejistém světle, které prosvítlo do komory skrze malé tabulky špatně průhledného skla, zdálo, že Vodolěčba sama sedí v podobě bledého modrého ducha na lavici u kamen.*“⁶⁵

Měsíční paprsky protínající mraky a přinášející myšlenky na budoucí léčbu nakonec nového lázeňského hosta vylákaly pod noční oblohu, aby se prošel pitoreskní krajinou v Gräfenbergu. Spisovatel umísťuje hospodářská stavení vybudovaná kolem cesty směřující na Gräfenberg do neschůdných kopců, které mu díky své příkrosti znemožňují pohyb a nutí ho k zastavení a spočinutí, při němž na sebe nechává působit krajinu Jeseníků a Rychlebských Hor. Nocí se k němu nesla vánkem ozvěna mužských hlasů notujících si píseň o víně, ačkoli v celém Gräfenbergu nebyla hostům k dispozici vína ani kapka. Píseň, která by sloužila k opěvování vody, nebyla v tom čase ještě složena. Gräfenberg byl pro německého básníka místem mimo civilizaci, jež rozehrávalo v „*moderním exulantu*“⁶⁶ romantické tóny.

V charakteristice prostředí převládají jednoznačně lexie romantizujícího kulturního kódu. Gilles Deleuze k základním rysům romantismu v kultuře řadil působivost vjemů daných vzájemnou protikladností kategorií – krásy a ošklivosti, nevinnosti a krutosti.⁶⁷ Tento protiklad je přítomen také v Laubeho výpovědích. Prvotní kontrast zde zastupuje samotná existence lázeňské lokality. Namísto kolonád, společenských a koncertních pavilonů se lázeňský host ocitá uprostřed rustikálních selských staveb, což akcentuje diferenci mezi tradičním obrazem mondénního prostoru lázní a prožívanou realitou. Diskomfortní podoba ubytování v podhorských “chatrčích” je doprovázena divokou přírodní krajinou místa obklopeného horami. Moment diference rozvíjí i popis ztichlých a nemluvných obyvatel horských chalup, jež hostí ve svých příbytcích pacienty uvyklé společenskému životu *à la mode*. Charakteristika léčitele Vincenze Priessnitze, mlčenlivého, důvěryhodného a prostě odívaného, je nesena rozparem očekávání spojených s vizí majitele prosperujícího lázeňského centra a skromnou podobou ztělesněné reality.

Vodolěčba nabývá v Laubeho imaginaci rysy antropomorfovaného záhrobní bytosti zjevující se mu v paprscích měsíčního svitu. Podobu ducha, který zastupuje iracionální aspekt nové léčebné metody. Romantický kulturní modus je v těchto lexiích paradoxně spojen s vlivem diskurzu ortodoxního lékařství. Nevědecký přístup laického léčitele nabývá

65 Tamtéž, s. 234.

66 Tamtéž, s. 236.

67 Gilles DELEUZE, *Proust a znaky*, Praha 1999, s. 60.

z pozic ortodoxní medicíny transcendentální podoby, jež je v příkré opozici vůči racionalitě očekávané obvykle od výkonu léčebného aktu.

Další pasáže Laubeho textu jsou již mnohem věcnější, popisují průběh terapie: „*následujícího rána počal ve čtyři hodiny nový život, mé tělo začalo podstupovat vodoléčbu. Zabalili mne do vlněné deky, přehodili přese mne peřinu a ponechali mne mému osudu. Dávali mi napít po celou dobu, co jsem hodiny ležel v potu. Zvyšovalo to pocení na nejvyšší míru, a když se již celé tělo málem rozpustilo, byla peřina odstraněna a já jako bílý žebravý mnich putoval ve vlněném zábalu ven směrem k lázním. Ty jsou zřízeny v bezprostřední blízkosti domu a jsou neustále naplňovány z okapů a potrubí tekoucí vodou horských bystřín, jsou tedy neustále plně svěží a ledově chladné vody. Když jsem se oddával tomuto sva-tebnímu svazku s Gräfenberskou léčbou, poletoval mi do tváře sníh.*“⁶⁸

Líčení průběhu lázeňské terapie se soustředí především na tělesné vjemy, Laube ve svém popisu věnuje pozornost pocitům, které v něm vzbuzovaly zábal, koupele a sprchy: „*skutečně po přibližně jedné minutě pobytu ve studené vodě nastupuje plně zahřátí,*“⁶⁹ zdůrazňuje změny fyzických stavů spojených s léčbou: „*denně lze pozorovat, že studené koupele působí tím prospěšněji, čím zásadnější a silnější je předchozí pocení.*“⁷⁰ Důsledkem působení vodoléčebné terapie byl pozitivní vliv na tělesný stav pacientů, dle Laubeho slov jsou: „*Gräfenberg lázně, kde jsou nemocní nejveselejší, neustále svěží, studená voda je probouzí. [...] a čestně musím doložit, že není jiného místa, kde by se člověk nudit tak málo, jako zde.*“⁷¹ Celým textem pronikají emocionálně zabarvené charakteristiky fyzických vjemů, popis dopadů absolvovaných procedur na Laubeho tělo a líčení vzájemné závislosti změn fyzického stavu s proměnami nálad a pocitů. Jak ovšem nazvat tyto lexie? Roland Barthes pro tento typ výpovědí ve své terminologii vytvořené pro analýzu literárních děl nevyhrazuje žádný termín.

Lze považovat tyto lexie za místa textu, která se vymaňují intertextuální povaze produkovaní výpovědí a jsou reflexí mimotextové reality? Míra vlivu subjektivity na produkovaní textových korpusů byla v druhé polovině 20. století značně zpochybněna zejména poukazem Rolanda Barthesa na intertextuální původ sestavování nových výpovědí⁷² a zproblematizováním možností interpretační jistoty při identifikaci logocentristických výpovědních možností textu Jacquesem Derridou.⁷³ Z hlediska dějin medicíny je v této

68 H. LAUBE, *Reisenovellen*, s. 236-237. Výskyt sněhových přeháněk na počátku června v Gräfenbergu lze možná chápat spíše jako hyperbolu zdůrazňující náročnost terapie.

69 Tamtéž, s. 237.

70 Tamtéž, s. 238.

71 Tamtéž, s. 246.

72 R. BARTHES, *Smrt autora*, s. 75-77.

73 Jacques DERRIDA, *Texty k dekonstrukci*. Praha 1993, 157-167.

souvislosti nejvíce akcentováno pronikání mocenských metanarativů do produkovaných textů prostřednictvím procesu formování diskurzivních praktik. Pro lékařství byly charakteristické výpovědi ovlivňované státním etatismem a populacionistickou politikou,⁷⁴ ty se skutečně v některých lexích textu projevují. Nepochybně však také Laube v textu reflektuje subjektivně vnímané prožitky. Lze chápat povahu těchto výpovědí jako ryze autentické zaznamenání tělesné percepce, nebo se zde jedná o zaznamenání vjemů získaných tělesně?

Produkování diskurzivních praktik je dosud sledováno spíše na úrovni vzájemné provázanosti a chronologické kauzálnosti vývoje odborného lékařství. Pokud bychom se oddali pokušení nahrazovat snahy o proniknutí do způsobu vnímání a interpretace světa z hlediska subjektu a věnovali bychom se pouze sféře produkování textových aktů, byla by lidská existence redukována na vzájemně provázaný proces vysílání, difference a přijímání znaků. Medikalizaci světa 18. a 19. století bychom však měli chápat nejen jako kontinuálně narůstající pronikání dominantního způsobu produkování vědění-moci o těle, tělesných praktikách a (sebe-)disciplinaci, ale i jako proces, který v sobě skrývá možnost heterodoxie alternativních výpovědí i samotné existence individua nezávislého pouze na determinantech dominantních diskurzivních formací.⁷⁵

Z hlediska analytické roviny, objasňující míru závislosti sociální praxe na panujících diskurzech, je podstatné zdůraznit fakt, že klíčovou osobou hydropatického diskurzu byl počínaje polovinou 30. let 19. století Vincenz Priessnitz, ačkoli se osobně na produkování textů nepodílel. Priessnitz, u nějž nelze prokázat, že by svým konáním navazoval na starší tradice užívání studené vody k léčbě, utvářel svůj terapeutický systém mimo dominantní diskurz fakultní medicíny, zároveň ale i mimo samostatný diskurz hydropatie, který se paralelně začal rozvíjet zejména v souvislosti s působením Eucharia Ferdinanda Christiana Oertela.

V tomto smyslu je tedy patrně nutné diferencovat mezi vodoléčbou, jakožto specifickým souborem terapeutických metod využívajících k léčbě vodu, dietetický režim a aktivní pohyb organismu, a hydropatii - léčebným systémem, jenž byl vnitřně uspořádán, nadán inherentní racionalitou a vykazoval znaky specifického diskurzu vymezujícího se proti konvenčnímu lékařství. Samotné vodoléčebné praktiky nemusely být v rozporu s ortodoxním lékařstvím, a jak demonstroval pozdější vývoj, byla skutečně celá řada

74 Michel FOUCAULT, *Zrození kliniky*, Červený Kostelec 2010, s. 48-56.

75 Michel de Certeau v této souvislosti zdůrazňuje zásadní roli světa subverzivních praktik, produkujících smysl díky sdílené zkušenosti formativního světa každodenních akcí, které se vymykají dominantnímu diskursu, a zásadně zpochybňuje hegemonii jednotně pojímaného paradigmatu/epistémé, viz Michel de CERTEAU, *The Practice of Everyday Life*, Berkley 1984, s. XVII-XVIII.

terapeutických postupů absorbována do hydroterapeutických fyzikálních metod.⁷⁶ Hydropatie naopak utvářela alternativu vůči ortodoxnímu lékařství, jež se však neslučovala s možností kombinování léčebných postupů a byla tedy koncipována spíše jako možnost využití odlišného typu racionality při chápání léčebné praxe.

Vodoléčebné praktiky využívané ve 30. a 40. letech 19. století byly odvozovány od činnosti Vincenze Priessnitze a jeho osobu lze chápat v tomto smyslu jako autorskou, hydropatie, jakožto specifický modus vypovídání o otázkách spojených s lidským organismem a jeho léčbou, byla při svém utváření na osobě Vincenze Priessnitze zpočátku nezávislá, slezský léčitel nicméně spojoval ve své osobě všechny podstatné aspekty hydropatického diskurzu – přirozenou racionalitu, nezávislost na soudobé lékařské praxi i zaměření na praktickou činnost. Korpus hydropatické literatury vznikal bez autorského příspěví Priessnitze, přesto však nelze chápat utváření hydropatického diskurzu pouze jako textovou praktiku závislou pouze na intertextové povaze konstruování literárních děl, jak naznačuje soudobá metodologie lingvisticky orientovaných analýz. Naopak Priessnitzova osoba se stala klíčovou postavou hydropatických děl, jež se soustřeďovala především na zachycení jeho praktické činnosti, tedy aplikování vodoléčby na konkrétní případy onemocnění pacientů s následnou generalizací.

Spojením hydropatie (diskurzu) a vodoléčby (praktik), došlo k vzájemnému prolnutí dvou na sobě navzájem nezávislých přístupů k téže problematice – produkování a formování literárních výpovědí o nekonvenčních přístupech k léčbě lidského organismu na straně jedné a fyzického vykonávání léčebných praktik založených na postupně nabývaných zkušenostech léčitele na straně druhé. Tato diference mezi diskurzem a praktikami byla v průběhu jejich vzájemného prolínání, k němuž docházelo díky postupné medializaci Priessnitzova konání nahrazena uceleným systémem, který ovlivňoval i způsob vnímání lázeňské terapie ze strany pacientů.

V textu Heinricha Laubeho lze sledovat postupně se proměňující vliv kulturních kódů i autentických reflexí subjektivních prožitků. Při příjezdu do lázní byla vodoléčba ztělesňována antropomorfizovanou představou nadpozemské bytosti, Gräfenberg byl místem zakonzervovaného času, kam nedoléhal civilizační hluk, a praktiky spojené s léčebnou terapií popisuje metaforickými příměry z období dogmatických sporů provázejících zrod protestantských církví. Priessnitzovi pacienti působili dojemem podivných osob, které podlehly nové víře a propůjčují svá těla iracionálním praktikám potlačujícím prakticky veškeré běžné radosti života.

76 Zásadní zásluhu měl v tomto ohledu prostředí habsburské monarchie zejména Wilhelm Winternitz (1835-1917), jenž se pokusil skloubit vědecky systematizovat mnohé z Priessnitzových postupů v klinické hydroterapii, a prostřednictvím svého působení na univerzitě ve Vídni, představil tuto problematiku vědeckému publiku, viz Wilhelm WINTERNITZ, *Hydrotherapie auf Physiologischer und klinischer Grundlage. Vorträge für praktische Ärzte und Studierende*. Bd. I-II, Wien 1877-1880.

Po absolvování prvních terapií se ovšem Laubeho text proměňuje, studené lázně, potní kúry, koupele pod lesními sprchami i nezbytné zdravotní procházky po okolí Gräfenbergu již nejsou spojovány s negativními či zpochybňujícími metaforami. Laube se v těchto pasážích věnuje prostým charakteristikám vjemů, prožitků a pocitů. Namísto adjektiv „zvláštní“ a „podivná“ spojovaných s popisem vodoléčby užívá po bližším obeznámení s vodoléčbou spíše charakteristiky „rajská“, „oblažující“, také okolí Gräfenbergu již není vykreslováno potemnělou černí noční oblohy, ale polední modří a růžovými nádechy červánků. Laubeho texty ovšem nejsou deníkovými záznamy, jedná se o literární texty, jež autor finalizoval nepochybně s jistým odstupem od popisovaného období. Přesto je v textu jasně naznačen zlom, který z hlediska autorovy reflexe vodoléčby tvořila autentická zkušenost s Priessnitzovou terapií.

Důraz kladený na osobní zkušenost pacientů podstupujících terapii ve slezských lázních souvisí patrně s dvěma odlišnými způsoby vnímání a interpretace reality, popisovanými americkým psychologem Eugenem T. Gendlinem. Procesuální model vnímání, s nímž Gendlin operuje,⁷⁷ rozlišuje v lidském myšlení obsahy přítomné explicitně (to co nás v daném momentu obklopuje) a implicitně (to co si neseme z předchozích zkušeností). Interpretuje-li tedy Laube prožitek spojený s absolvováním terapie, je obsah jeho textu formován nejen již převládajícími diskurzemi, tedy implicitně obsaženými kulturními kódy lexí, ale i tělesnými vjemy subjektivní povahy - explicitními prožitky. Popis subjektivních zkušeností spojených s vodoléčbou byl i klíčovou součástí narativní strategie autorů publikujících v periodiku Eucharía Oertela.

Reflexi mimo textové reality, tělesně prožívané subjektivní zkušenosti, lze tedy označit za zásadní element, jímž se příznivci vodoléčby odlišovali od představitelů konvenčního lékařství. Důraz na aktivní reflexi léčebného procesu byl v protikladu ke změnám, k nimž docházelo v konvenční medicíně pod vlivem tzv. francouzské revoluce v lékařství. Pod vlivem inovací ve výuce i vykonávání lékařské praxe, jež se etablovalo v důsledku změny vysokoškolského vzdělávání lékařů ve Francii po roce 1794, se počala profilovat dnešní podoba léčby přesouvající léčebnou péči z domácností pacientů na kliniky. Období převahy francouzské lékařské školy bylo charakteristické rovněž etablováním tkáňové patologie, nabízející vhléd do nitra lidského těla,⁷⁸ fyzikálních diagnostických metod a etabloující se nosologie. Všechny tyto změny posilovaly dominantní pozici lékaře v léčebném procesu, pacientům naopak byla do budoucna na základě těchto změn přisuzována spíše pozice pasivního objektu, jenž bude předmětem zkoumání, substrátem analytického roz-

77 Eugene T. GENDLIN, *A process model*, New York 1997, s. 9-11.

78 Michel FOUCAULT, *Zrození kliniky*, Červený Kostelec 2010, s. 196-199.

boru, jehož subjektivním vjemům nebude přisuzována důležitost z hlediska diagnostiky i indikování terapie.⁷⁹

Vznik vodoléčby a hydropatie lze tedy chápat nejen jako konstituování alternativního přístupu k terapii nemocí lidského těla, ale i jako utvoření (či spíše zachování) možností samostatného pozorování, posuzování, vypovídání a jednání ze strany jedinců - pacientů v době postupného nárůstu hegemonie diskurzu biomedicínského komplexu.

---

79 Stephen JACYNA, *Medicine in Transformation*. W. F. Bynum – Anne Hardy – Stephen Jacyna – Christopher Lawrence – E. M. Tansey, *The Western Medical Tradition 1800 to 2000*, Cambridge 2006, s. 55.

Summary

Intertextual narrative? The perception of coldwater cure by patients of Vincenz Priessnitz

Origin of hydrotherapy is usually attributed to the founder of spa resort Gräfenberg Vincenz Priessnitz. But it is necessary to differentiate between coldwater cure as a specific therapeutic practice, based on the medical usage of water treatment, dietary regime and active physical movement at one side, and hydrotherapy – the system of alternative medicine with inherent rationality and specific linguistic discourse delimited against orthodox scholarly medicine of 19th century.

Vincenz Priessnitz should be seen as a founder of practical methods of physical treatment - coldwater cure. But hydrotherapy as a specific narrative mode related to human organism, illness and medical treatment, was constituted through publication activities of Eucharius Ferdinand Christian Oertel. Formation of the hydrotherapeutic discourse began independently on the personality of Vincenz Priessnitz, but during the third decade of 19th century became Vincenz Priessnitz thanks to his reputation the key figure of hydrotherapeutic movement. In a personality of Silesian healer were united all essential aspects of a new established discourse of hydrotherapy – elementary rationality based on the relationship with nature elements, independence on the contemporary scientific medical theory, and practical experience as source of knowledge. The only proper way how to acquire knowledge in the field

hydrotherapeutic discourse was according the authentic experience with the cure.

This aspect of a new alternative medical concept is in the study demonstrated on the analysis of descriptions of the coldwater cure therapy from the perspective of the Vincenz Priessnitz's patient Heinrich Laube from the year 1834. Narrative of his description has been shaped by implicit dominant discourses as well as through bodily sensations of subjective nature - explicit experiences (Gendlin). Description of the subjective experience associated with hydrotherapy was also a crucial part of the narrative strategies of articles published in the main journal of hydrotherapy – Eucharius Ferdinand Christian Oertel's *Die Allerneuesten Wasserkuren*.

Emphasis on active reflection of the treatment process opposed to the changes that occurred in conventional medicine under the influence of the French Revolution in Medicine. The objectivation of physical diagnostic caused the shift of power balance in the patient-doctor relationship towards professional physicians. The emergence of hydrotherapy can be therefore understood not only as constitution an alternative approach to the medical treatment, but also as the formation (or preservation) of independent patient's perception and dealing with the illness and therapeutic water cure practice at the time of the rising hegemony of bio-medical discourse.